

MEȘTEȘUGUL PRELUCRĂRII OSULUI LA PĂCUIUL LUI SOARE

A. PANAITESCU

Aflată la circa 12 km de comuna Ostrov — jud. Constanța cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare a fost înălțată în a doua jumătate a sec. X e.n. (971) în urma luptelor purtate de împăratul Ioan Tzimiskes cu cetele kievene ale cneazului Sviatoslav. Fortificația a constituit, în prima fază a existenței, principala bază navală a flotei constantinopolitane la Dunărea de Jos, iar ulterior un însemnat pion în sistemul de apărare al Dobrogei de sud-vest organizat de către bizantini în veacurile XIII—XIV e.n.¹

Alături de importanța militară și politică a așezării fortificate de pe ostrovul de la Păcuiul lui Soare, aflată în acele timpuri în imediata apropiere a centrului politico-administrativ bizantin de la Durostorum (Silistra), cercetările arheologice desfășurate de peste un sfert de veac în acest loc, au relevat și înflori-toarea viață economică și culturală ce s-a derulat aici timp de peste patru secole².

În rândurile ce urmează ne propunem să prezentăm un aspect important al activității economice ce se desfășura în așezarea bizantină și anume prelucrarea osului și cornului.

O primă idee pe care dorim să o discutăm este aceea legată de materialul osteologic folosit la confecționarea uneltelor, armelor, obiectelor de podoabă.

Este normal că o sursă importantă ce furniza „materia primă“ o constituia creșterea animalelor. Această ocupație este documentată la Păcuiul lui Soare în primul rând de cele opt exemplare de clopote tălângi, dreptunghiulare în secțiune, datate în sec. XI e.n. descoperite în campaniile anterioare³.

În al doilea rând marele număr de oase și coarne de animale domestice scoase la iveală vin și ele să dovedească importanța pe care creșterea vitelor o avea în rîndul ocupațiilor locuitorilor din așezarea bizantină de pe ostrovul dunărean.

În al treilea rând, zona de S-V a Dobrogei era propice prin pădurile și locurile bune de pășunat, acestei ocupații.

Mai adăugăm la cele enunțate și o altă sursă pentru procurarea „materiei prime“, și în special a coarnelor de animale, vînătoarea.

¹ P. Diaconu, D. Vilceanu, *Păcuiul lui Soare — cetatea bizantină*, I, 1972; P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare — așezarea medievală*, II, 1977.

² Ibidem, *op. cit.*, p. 136 și p. 142.

³ Din cele opt exemplare două sînt publicate în *Păcuiul lui Soare — așezarea medievală*, II, 1977.

Vinătoarea reprezenta, în acele vremuri, o importantă sursă de hrană și de asemenea o modalitate de antrenament pentru garnizoana din cetate în vremuri de liniște.

Pescuicul constituia și el o ocupație de seamă a locuitorilor de la Păcuiul lui Soare, dovezi în acest sens fiind uneltele specifice și resturile osteologice descoperite în așezare⁴.

Având în vedere aceste surse și făcând analogii cu alte centre din Dobrogea acelor veacuri, putem afirma că meșteșugul prelucrării osului în general și al cornului, în special, a cunoscut o dezvoltare remarcabilă la Păcuiul lui Soare în secolele X—XIV e.n. Cercetările arheologice mai vechi sau mai noi, făcute în centre ca Dinogetia⁵, Capidava⁶, așezarea de la Castelu⁷, contribuie la o mai bună cunoaștere a acestui meșteșug.

Datorită structurii organice, cornul de animal era mult mai căutat, din el realizându-se numeroase produse. Era preferat cornul de cerb⁸. Pentru a-i reduce din durtate și densitate, materialul osteologic era ținut într-o baie cu leșie sau zeamă de măcriș și apoi, cu uneltele specifice, era prelucrat⁹. Această durtate a cornului cerea anumite condiții de prelucrare, uneltele specifice și o anumită pricepere, fapt ce a dus la apariția unor meșteșugari legați de producția obiectelor din os și corn și, evident, a unor ateliere.

La Păcuiul lui Soare au fost descoperite vîrfuri de săgeți confecționate din corn și datate în sec XIII—XIV e.n.¹⁰. Un asemenea vîrf de săgeată nu a fost finisat, descoperirea sa la Păcuiul lui Soare fiind o dovadă a existenței unui atelier de prelucrare a osului și cornului.

Au mai fost scoase la iveală trei minere de bici, din care două prelucrate, și un exemplar în curs de prelucrare, datate în secolele X—XI e.n.¹¹. De asemenea au fost descoperite mărgelile confecționate din os, uneltele ce serveau la împuns, realizate din același material.

O altă dovadă cu privire la existența unor meșteșugari specializați în prelucrarea osului este și trimiterea de către mitropolitul Durostorumului, Leon Khartzianites, la Constantinopol, lui Ioan Tzetzes, la mijlocul veacului al XII-lea, a unei călimări realizată dintr-o vertebră de somn sau de morun¹². Din moment ce la Durostorum existau asemenea meșteșugari de înaltă profesionalitate era normal ca și în apropierea sa, la Păcuiul lui Soare, să existe oameni specializați în prelucrarea osului.

Descoperirile făcute în ultimii ani și mai ales cea din 1983 vin să completeze, pe de o parte gama de utilizare a osului și cornului, pe de alta să confirme existența unui meșteșugar și a unui atelier specializat la Păcuiul lui Soare.

În cursul campaniei din anul 1983 în martorul aflat între S_{IR} și S_{IS} (Fig. 1), C₃ la —1,25 m de la nivelul actual de călcare a fost descoperită o lingură confecționată din corn, avînd următoarele dimensiuni: L = 9,5 cm; l = 4,3 cm; l. mînerului = 1,2 cm, grosimea = 0,2 cm.

Obiectul are lipsă o parte din cășu și este ornamentat. Motivul realizat în tehnica inciziei cu compasul este constituit din puncte delimitate de cercuri și se găsește pe ambele fețe ale mînerului și pe fața exterioară a cășului. După cîte știm o asemenea piesă constituie o raritate la Dunărea de Jos. Sînt de amintit trei linguri confecționate din lemn descoperite în locuințele așezării de la Dinogetia¹³. De asemenea există în expoziția de bază a Muzeului de istorie națională

⁴ P. Diaconu, D. Vilceanu, *op. cit.*, p. 180.

⁵ Dinogetia, I, 1967, p. 84.

⁶ Capidava, I, 1958, p.

⁷ A. Panaitescu, *Pontica*, 13, p. 284.

⁸ Dinogetia, I, 1967, p. 84.

⁹ Idem, p. 84.

¹⁰ P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 136, p. 141, fig. 105, 26—28.

¹¹ Idem, *op. cit.*, p. 136.

¹² P. Diaconu, *RESEE*, 3, 1981, p. 485—488.

¹³ Dianogetia, I, 1967, p. 84.

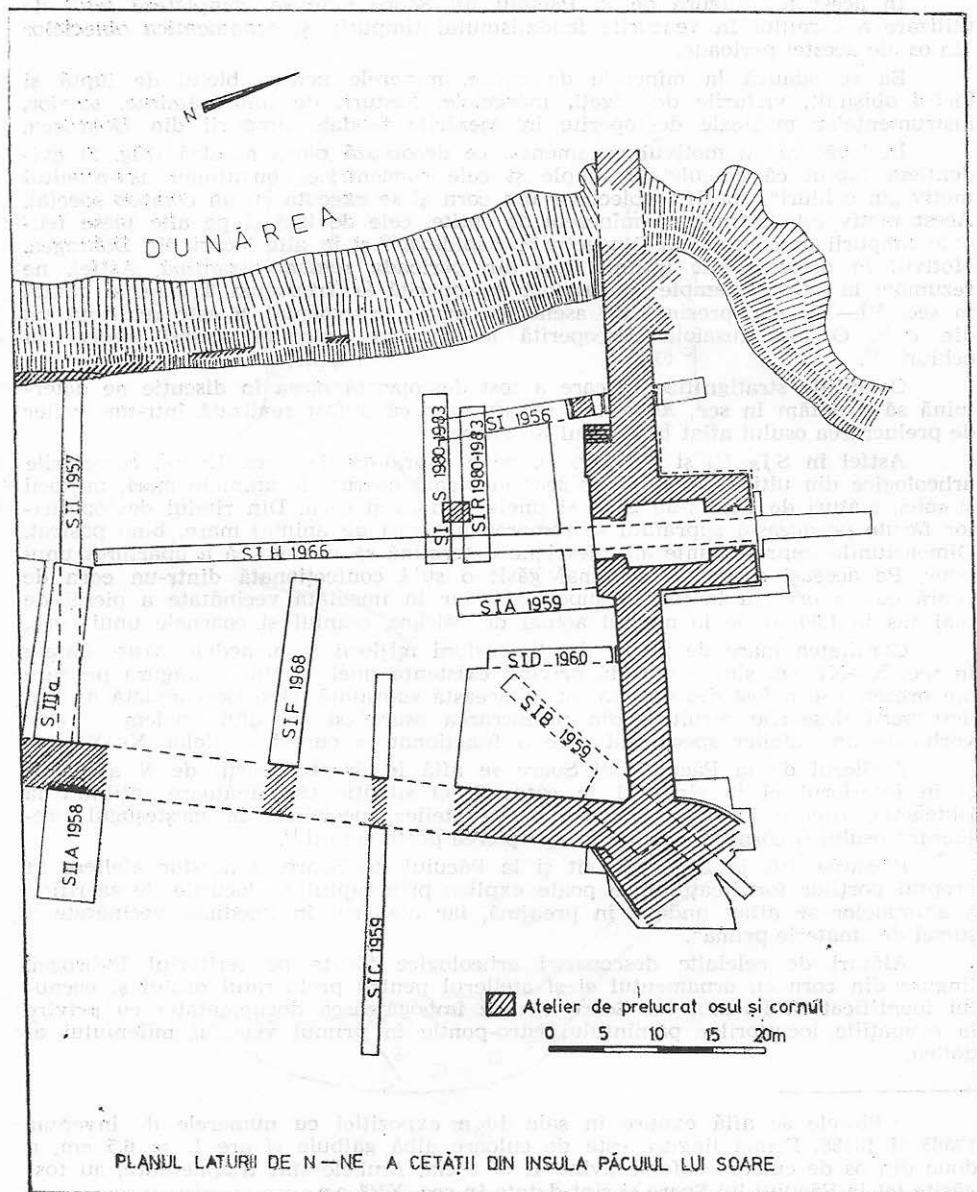

Fig. 1

și arheologie din Constanța două linguri confecționate din os dar lipsite de ornament¹⁴.

În acest fel lingura de la Păciul lui Soare vine să completeze felul de utilizare a cornului în veacurile feudalismului timpuriu și ornamentica obiectelor din os ale acestei perioade.

Ea se adaugă la minerele de cuțite, minerele pentru biciul de luptă și biciul obișnuit, virfurile de săgeți, mărgelile, nasturii de îmbrăcăminte, sulelor, instrumentelor muzicale descoperite în așezările feudale timpurii din Dobrogea.

În legătură cu motivul ornamental ce decorează piesa noastră (Fig. 2) evidențiem faptul că cerculețele simple și cele concentrice constituiau așa-numitul motiv „în ochiuri”, specific obiectelor din corn și se executa cu un compas special. Acest motiv este întâlnit pe minerele de cuțite, cele de bici și pe alte piese feudale timpurii descoperite la Dinogetia¹⁵, Capidava¹⁶ și în alte locuri din Dobrogea. Motivul în discuție este întâlnit încă din perioada romano-bizantină. Astfel, ne rezumăm la câteva exemple; o fusaioală descoperită la Tropaeum Traiani și datată în sec. VI—VII e.n. prezintă un asemenea motiv ornamental și este realizată tot din os¹⁷. O altă fusaioală descoperită la Hirșova cuprinde același motiv „în ochiuri”¹⁸.

Condițiile stratigrafice în care a fost descoperită piesa în discuție ne determină să o datăm în sec. XI e.n. și să afirmăm că a fost realizată într-un atelier de prelucrarea osului aflat la Păciul lui Soare.

Astfel în SI_S C₃ și C₄ (Fig. 1), pe o suprafață de circa 12 m², cercetările arheologice din ultimii trei ani au scos la iveală coarne de animale mari, mijlocii și mici, alături de care s-au găsit și unelte din os și corn. Din rîndul descoperirilor făcute pe această suprafață se remarcă un corn de animal mare, bine păstrat. Dimensiunile impresionante ale piesei ne determină să credem că a aparținut unui bour. Pe aceeași suprafață s-a mai găsit o sulă confecționată dintr-un corn de capră cu un orificiu la partea superioară, iar în imediata vecinătate a piesei de mai sus la 1,30 m de la nivelul actual de călcare, craniul și coarnele unui cerb.

Cantitatea mare de pietre de dimensiuni mijlocii și monedele găsite datate în sec. X—XI e.n. sînt o dovadă privind existența unei locuințe. Lingura pe care am prezentat-o a fost descoperită tot în această suprafață. Deși deocamdată nu am descoperit deșeurile rezultate din prelucrarea osului și cornului credem că este vorba de un atelier specializat care a funcționat în cursul secolelor X—XI e.n.

Atelierul de la Păciul lui Soare se află în dreptul porții de N a cetății și în interiorul ei la circa 11 m către S. O situație asemănătoare întîlnim la Dinogetia. Aici o locuință, considerată ca atelier specializat în meșteșugul prelucrării osului și cornului, se află în apropierea porții cetății¹⁹.

Plasarea atît la Dinogetia cît și la Păciul lui Soare, a acestor ateliere în dreptul porților fortificațiilor se poate explica prin faptul că locurile de sacrificii a animalelor se aflau undeva în preajmă, iar atelierul în imediata vecinătate a sursei de „materie primă”.

Alături de celelalte descoperiri arheologice făcute pe teritoriul Dobrogei, lingura din corn cu ornamentul ei și atelierul pentru prelucrarea osului și cornului identificat la Păciul lui Soare vin să îmbogățească documentația cu privire la ocupațiile locuitorilor pămîntului istro-pontic în primul veac al mileniului al doilea.

¹⁴ Piesele se află expuse în sala 10 a expoziției cu numerele de inventar 13585 și 13586. Prima lingură este de culoare albă gălbuie și are L = 6,5 cm, a doua din os de culoare cafenie avînd L = 5 cm. Ambele sînt fragmentare, au fost găsite tot la Păciul lui Soare și sînt datate în sec. XIII e.n.

¹⁵ Dinogetia, I, 1967, p. 84.

¹⁶ Capidava, I, 1958, p. 55.

¹⁷ A. Panaitescu, Pontica, 16, 1983, p. 236.

¹⁸ Idem, *op. cit.*

¹⁹ Dinogetia I, 1967, p. 86.

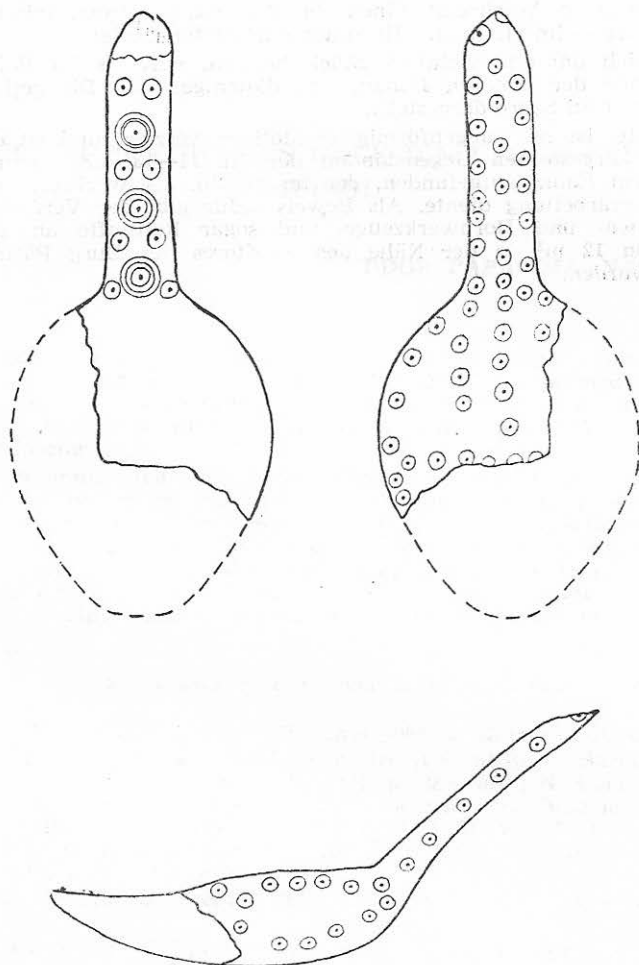

Fig. 2

DIE KNOCHENVERARBEITUNG IN PĂCUIUL LUI SOARE

Zusammenfassung

A. PANAITESCU

Der Verfasser beschreibt einen in der römisch-byzantinischen Burg — Păcuiul lui Soare — im 11. Jh. aus Horn ausgearbeiteten Löffel.

Da es sich um ein wichtiges Stück handelt, wird es im Rahmen anderer ähnlichen Funde der Unteren Donau, wie diejenige von Dinogetia-Garvăn und auch von Păcuiul lui Soare dargestellt.

Der Löffel ist mit „augenförmigen“ Motiven verziert und ist der Reihe der aus Knochen hergestellten Gegenständen der Jh. 11—13 u.Z. einzuschreiben. Er wurde in einem Raum aufgefunden, der im 11. Jh. als Werkstatt für die Horn- und Knochenverarbeitung diente. Als Beweis dafür gibt der Verfasser eine große Anzahl Knochen- und Hornwerkzeuge, und sogar Rohstoffe an, die auf einer Oberfläche von 12 m², in der Nähe des Nordtores der Burg Păcuiul lui Soare aufgefunden wurden.

